

**Mykola Doroshko**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0173-9416>

e-mail: [doroshko7@ukr.net](mailto:doroshko7@ukr.net)

---

## Проблема кордону в українсько-російських відносинах: історія і сучасність

### 1. Вступ

Тема міждержавних кордонів у практичній політиці держав і в двосторонніх відносинах актуалізувалась, як відомо, не у зв'язку з міжнародним визнанням Косова та його державних кордонів у 2008 році, як твердить путінська влада в Росії, а напередодні розпаду СРСР у 1991 році. Ще тоді, а саме 26 серпня 1991 року, пресекретар президента РФ П. Воцанов заявив, що Росія, стосовно республік, які проголосили незалежність, за винятком держав Балтії, «залишає за собою право порушити питання про перегляд кордонів»<sup>1</sup>. Якщо застосувати це до України, йшлося щонайменше про належність УРСР двох її суб'єктів – Криму і Севастополя. Відтоді «кримське питання» не сходило з порядку денного російсько-українських відносин, актуальним воно є й тепер – після незаконної анексії путінською Росією українського Криму в 2014 році. Ба більше, боротьба за Крим, що її з новою силою ведуть РФ і Україна після початку повномасштабного наступу російських військ на територію суверенної Української держави в лютому 2022 року, відкрила «скриньку Пандори», себто оприявила справжню мету кремлівського керівництва: повернути під контроль Росії усю територію України. Це означає одне – Росія прагне перегляду кордонів не лише на теренах колишнього СРСР, але й у Європі в цілому. Відтак постає питання про справедливість претензій РФ, як держави- правонаступниці СРСР, на її так звані «історичні території», передусім на державну територію України. Ретроспективний огляд історії формування українсько-російського кордону допоможе з'ясувати суть проблеми й справжні наміри російських імперців щодо України.

---

<sup>1</sup> „Известия”, 29 августа 1991.

## 2. Основні етапи формування території незалежної Української держави

Як відомо, до 1917 року держави Україна не існувало, а її землі входили до складу двох імперій – Австро-Угорської та Російської, які перебували тоді в стані війни одна з одною. Після Лютневої революції 1917 року в Росії, що привела до краху російське самодержавство, справу відродження української державності на підросійських землях очолила Українська Центральна Рада, створена 4 (17) березня 1917 року в Києві. Домагаючись автономного статусу у складі майбутньої федеративної Росії, Українська Центральна Рада (УЦР) прагнула окреслити кордони України. «Українці хочуть, – писав у квітні 1917 року голова УЦР Михайло Грушевський, – щоб з українських земель Російської держави (бо про них говоримо поки що, не зачіпаючи питання об'єднання усіх українських земель), була утворена одна область, одна національна територія. Сюди, значить, мусять увійти губернії в цілості або в переважній часті українські – Київська, Волинська, Подільська, Херсонська, Катеринославська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Таврійська, Кубанська. Од них треба відрізати повіти і волості не українські, як скажیم, північні повіти Чернігівської губернії, східні Кубанської, тощо, а прилучити натомість українські повіти сусідніх губерній, як Хотинський і частини Акерманського Бессарабської, східні частини губернії Холмської, південні окрайці губерній Городенської, Мінської, Курської, західні часті Вороніжчини, Донщини, Чорноморської і Ставропольської губерній. Так утвориться територія, де українська людність становить більшість»<sup>2</sup>.

Щодо територіальних меж цілої України, їх загальні контури було визначено під час роботи Українського національного конгресу 6-8 (19-21) квітня 1917 року у доповіді Валентина Садовського «Територія і людність України»: західний кордон мав проходити по Гродненській і Люблінській губерніях, південно-східний – на Кубані, північний – по річці Прип'ять, південний – по Азовському й Чорному морю (без Криму). Визнаючи право усіх націй на політичне самовизначення, конгрес у своїй резолюції наголосив на тому, що «кордони між державами повинні бути встановлені згідно з волею пограничної людності»<sup>3</sup>.

На переговорах зі спеціальною комісією Тимчасового уряду Росії у травні 1917 року делегація УЦР на чолі з Володимиром Винниченком висловила за те, щоб автономна Україна постала на землях Росії, де українське населення становило більшість: у дев'яти губерніях тогочасної російської держави (Київській, Волинській, Подільській, Чернігівській, Полтавській, Харківській, Катеринославській, Херсонській і Таврійській (без Криму), Хотинському і частині Акерманського повітів Бессарабії, східних частинах Холмської губернії і західних частинах Облaсті Війська Донського, Чорноморської, Ставропольської та Курської губерній. З цим не погоджувались члени російської урядової спеціальної комісії. Вони, згадував Винниченко, «вимірюючи територію майбутньої автономії України ...

<sup>2</sup> М. Грушевський, *Якої ми хочемо автономії і федерації*, Київ 1991, с.126.

<sup>3</sup> „Робітнича газета”, 20 квітня 1917.

торкнулись Чорного моря, Одеси, Донецького району, Катеринославщини, Херсонщини, Харківщини. І тут, від одної думки., що донецький і херсонський вугілля, що катеринославське залізо, що харківська індустрія одніметься в них, вони до того захвилювались, що забули про свою професорську мантію, про свою науку, про високі Установчі Збори, почали вимахувати руками, розхристались і виявили всю суть свого руського ... націоналізму»<sup>4</sup>.

Зрештою, Тимчасовий уряд, що не бажав дотримуватися етнографічного принципу при визначенні території української автономії, визнав юрисдикцію Генерального секретаріату – уряду Центральної Ради, на терені п'яти губерній – тих самих, що складала територію Війська Запорозького гетьмана Богдана Хмельницького, держави, яка згідно з Переяславсько-Московським договором 1654 року перейшла «під високу руку» московського царя Олексія Михайловича.

Сприятливі умови для поширення влади УЦР в решті українських губерній виникли тільки після жовтневого (1917 року) більшовицького перевороту у Петрограді. Питання об'єднання українських земель розглядалося на засіданнях Центральної Ради 30 і 31 жовтня. Результатом обговорення, а також роботи створеної спеціальної комісії, стала постанова про з'єднання українських земель. Центральна Рада ухвалила: «Поширити в повній мірі владу Генерального Секретаріату на всі відмежовані землі України, де більшість людності є українська, а саме – Херсонщину, Катеринославщину, Харківщину, материкову Таврію, Холмщину, частину Курщини та Вороніжчини»<sup>5</sup>. 3 листопада 1917 року Генеральний Секретаріат оголосив, що його компетенція поширюється на всі губернії, де українське населення становить більшість. Однак якщо Херсонщина, Харківщина, Катеринославщина і Таврія (без Криму) були включені «в територію єдиної України», то про Холмщину, частину Курщини та Вороніжчини у відозві не згадувалося.

На законодавчому рівні об'єднання територій усіх дев'яти губерній, в яких українське населення становило більшість, було закріплене III Універсалом Центральної Ради 7 листопада 1917 року. Ним проголошувалось створення Української Народної Республіки й визначались її межі: «До території Народної Української Республіки належать землі, заселені в більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення кордонів Української Народної Республіки щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшості населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів»<sup>6</sup>.

Між тим, проблема Холмщини актуалізувалась вже 11 листопада 1917 року, коли Мала Рада зібралася на надзвичайне засідання для обговорення питання щодо намірів Центральних держав передати українські землі Східної Галичи-

<sup>4</sup> В. Винниченко, *Відродження нації*, Київ 1990, частина 1, с.167-168.

<sup>5</sup> *Українська Центральна Рада, Документи і матеріали у двох томах, т.1*, Київ 1996, с. 379.

<sup>6</sup> *Національні відносини в Україні в XX ст.*, Збірник документів і матеріалів, Київ 1994, с. 55.

ни, Буковини, Холмщини, Підляшшя й окупованої частини Волині відродженій Польській державі. Було ухвалено рішення обрати комісію для вироблення протесту проти насильницького приєднання до Польщі названих територій.

Першим справжнім випробуванням Центральної Ради на здатність відстоювати національні інтереси та реалізувати принцип соборності українських земель стали Брестські мирні переговори з Центральними державами у грудні 1917 – на початку лютого 1918 року. Об'єктивних можливостей для сприятливого перебігу переговорів у представників УНР було небагато. За повної відсутності українських дипломатів із фаховим досвідом, необхідною освітою, делегація УЦР (В. Голубович (голова), М. Левитський, М. Любинський, М. Полоз, О. Севрюк) виявилась дуже молодою за віком, хоча певною мірою це компенсувалось тим, що новопризначених дипломатів двічі консультував Михайло Грушевський. Згідно з інструкціями, отриманими від Грушевського, українська делегація домагалася визнання УНР і приєднання до неї Холмщини й Підляшшя, а також Східної Галичини, Буковини і Закарпаття. На останнє категорично не погоджувалася Австро-Угорщина. Тоді українська делегація почала наполягати на територіальному розмежуванні в Галичині й наданні автономії («коронного краю») українським землям у складі Австро-Угорщини. Зацікавлена у торговельно-економічній співпраці з Україною та закритті Східного фронту, а також відчуваючи тиск Німеччини, Австро-Угорщина змушена була піти на поступки.

Брестський мирний договір, укладений в ніч на 27 січня (9 лютого) 1918 року, складався з 10 статей. Він визнавав незалежність УНР і визначав її кордони. До УНР відійшли, зокрема, майже вся Холмщина і Підляшшя, а кордон між УНР та Австро-Угорщиною пролягав по лінії Хотин-Гусятин-Збараж-Броди-Сокаль. Делегації УНР і Австро-Угорщини також дійшли згоди й підписали таємний додаток про поділ Галичини та об'єднання українських частин Галичини й Буковини в єдиний коронний край до 20 липня 1918 року. Попри те, що таємна угода не була реалізована, вже після розпаду Австро-Угорської імперії восени 1918 року Лемківщина, Закарпаття, Буковина і Хотинщина увійшли, хоч і на короткий час, до складу проголошеної 13 листопада 1918 року Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Щодо північних кордонів України, то за Брестською угодою до УНР увійшли північні повіти Чернігівщини та весь Гомельський повіт. Згідно з українською етнографічною межею було проведено кордон з Росією в районі Курщини, хоча на Вороніжчині та території Війська Донського переважна частина заселених українцями земель залишилася поза межами Української держави. Помилкою Центральної Ради була й відмова від Криму. Її намагався виправити уряд гетьмана Павла Скоропадського, але збройне повстання Директорії в листопаді 1918 року звело нанівець ці зусилля.

Незважаючи на це, за умови можливого об'єднання УНР і ЗУНР в одну державу, майже всі етнографічні українські землі опинялися у її складі. Цей намір, як відомо, було реалізовано 22 січня 1919 року проголошенням Акту Злуки УНР

та ЗУНР, котрий попри всю його декларативність має історичне значення в житті українського народу. Загалом, Українська держава в добу Національно-демократичної революції 1917-1921 років обіймала територію загальною площею 630 тис. кв. км., що менше від суцільної української етнографічної території, що складає 718 300 кв. км, і значно менше від усієї української національної території, яка сягає 930 500 кв. км.<sup>7</sup> Чому так сталося?

Справа в тому, що проголошений державами-переможцями у Першій світовій війні принцип етнічного підходу до встановлення нових кордонів, як правило, не дотримувався. Так, на території Польщі опинилося близько двох мільйонів, а на території Чехо-Словаччини – ще більша кількість – німців. Понад два мільйони угорців увійшли до складу Румунії, а також до Югославії. Між трьома сусідніми державами була поділена теперішня Північна Македонія. Але в найгіршому становищі опинився український народ. Нав'язану Паризькій конференції британським і французьким прем'єрами Д. Ллойд-Джорджем і Ж. Клемансо Версальську систему договорів певною мірою посилювали домагання влади Польщі, Румунії і навіть поміркованої Чехо-Словаччини. Усе це зрештою призвело до розчленування українських земель між СРСР, Польщею, Румунією і Чехо-Словаччиною. Східна Галичина, Західна Волинь, Холмщина, Белз, Берестейщина, Підляшшя, Надсяння і Лемківщина були включені до відродженої польської держави, українське населення Буковини, Бессарабії і Мараморешчини опинилося під румунською владою, а Закарпаття, згідно з рішенням Ліги Націй, було передане Чехо-Словаччині.

Не в кращому становищі опинилося й населення Наддніпрянської України, що проживало відтепер у більшовицькій квазідержаві – УСРР (Українська Соціалістична Радянська Республіка). Спочатку більшовики, що сформували альтернативну Українській національній державі радянську республіку, погодилися на кордони, визначені Центральною Радою. Надалі зміцнення більшовицької диктатури супроводжувалось зменшенням території УСРР до можливого мінімуму за рахунок відсікання населених переважно українцями місцевостей на Дону, Кубані, Північному Кавказі, Криму, Воронезьких слобід, численних українських сіл і навіть цілих районів суміжних областей Росії (Сталінградської, Саратовської, Курської, Орловської, Брянської), а також ряду районів Білорусі.

Вперше питання територіального розмежування УСРР і РСФРР було розглянуте на міжвідомчій нараді при економічно-правовому відділі НКВД РСФРР 25 лютого 1919 року. За основу при визначенні кордонів російська сторона запропонувала взяти не принцип етнічної належності населення і навіть не його волевиявлення, а міркування виключно «державного порядку». Так, при обговоренні приналежності Грайворонського і Белгородського повітів представник УСРР посилався на етнічний склад населення та значне економічне й культурне тяжіння його до Харкова. Але уповноважена Раднаркому РСФРР С. Гопнер заявила, що

<sup>7</sup> *Географія українських і суміжних земель*, Київ 2005, том 1, с.19.

ці райони, як хлібні центри, мають велике значення тільки для Росії, залишаючись не важливими для України. Тому їх слід передати РСФРР. Як аргумент Гопнер використала також телеграму голови уряду УСРР Х. Раковського, в якій повідомлялося, що з його боку немає жодних заперечень щодо включення цих територій до Росії.

Згідно цієї ж телеграми було вирішено й питання про передачу від Чернігівської до Гомельської губернії Сурозького, Новозибківського, Мглинського і Стародубського повітів. Такою була плата маріонеткового більшовицького уряду України за збройну підтримку з боку червоної Росії. Кордон УСРР з Доном встановлювався по старій міжгубернській межі, а з Кримом – по Перекопському перешийку. Усі рішення були прийняті одностайно і були взяті за основу затвердженого 10 березня 1919 року Раднаркомом УСРР «Договору про кордони з РСФРР». Українське населення, що опинилося поза межами своєї республіки, засипало російські урядові органи заявами про бажання жити в Україні, такі ж рішення приймалися волосними й повітовими з'їздами рад.

Йдучи назустріч цим прагненням, уряд УСРР у 1924 році запропонував ЦВК СРСР проект «Про зовнішні кордони УСРР». У першій частині проекту, підготовленому за участю академіків ВУАН М. Грушевського і Д. Багалія, обґрунтовувалась необхідність зміни державних кордонів у зв'язку з адміністративно-територіальною реформою. В другій частині, спираючись на дані переписів населення 1897, 1920 і 1922 років, уряд УСРР пропонував передати республіці ряд повітів Курської та Воронізької губерній, де проживало 1704 тис. українців.

Для розгляду проекту Союзний ЦВК створив комісію для врегулювання кордонів між РСФРР, УСРР та БСРР (по два представники від сторін) на чолі з головою ЦВК Білорусі О. Черв'яковим. На першому засіданні 1 липня 1924 року комісія визначила етнографічний принцип, як головний при вирішенні питання кордонів з урахуванням економічного тяжіння й зручності адміністративно-територіального поділу спірних територій. Цей компромісний варіант залишав поза межами УСРР 724 тис. українців. Досягти згоди між делегаціями не вдалося, і Черв'яков передав це питання на розгляд політбюро ЦК ВКП(б), де компромісний проект постанови союзної комісії зазнав подальших змін. Врешті, згідно постанови ЦВК СРСР від 16 жовтня 1925 року до УСРР була приєднана територія, на якій мешкало 278 тис. чол. (Путивльський повіт і кілька волостей Курської та Воронезької губерній), у той час як від України було відторгнуто територію з населенням 479 тис. чол. (у т.ч. Таганрозьку і Шахтинську округи).

Після проведення Всесоюзного перепису населення 1926 року ЦК КП(б)У наважився звернутися до Москви з проханням повернути Таганрозьку і Шахтинську округи УСРР, а також передати їй південні райони Курської і Воронезької губерній, де компактно проживало українське населення. Кількість українців у районах Російської Федерації, що безпосередньо сусідили з Україною, становила, як засвідчував перепис, понад 2 млн осіб. Проте ЦК ВКП(б) не відреагував на пропозицію своєї української філії.

Пізніше нарком освіти УСРР Микола Скрипник за сприяння місцевої влади розпочав українізацію 37 районів Північно-Кавказького краю, у тому числі 19 районів Кубанської округи. Успіхи в українізації дозволили знову поставити питання про переведення під юрисдикцію України Кубанської, Шахтинської і Таганрозької округи. У відповідь на це, 14 грудня 1932 року вийшла постанова ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР «Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі і Західній області», що передбачала не лише вилучення всіх запасів продовольства у селян і козаків, накопичених до нового врожаю, а й стала сигналом до згортання українізації в УСРР і на Кубані (українізація майже половини районів Північно-Кавказького краю характеризувалася в постанові як «петлюрівська»). Застосований комуністичною владою терор голодом спричинив не лише загибель сотень тисяч жителів Кубані, але й призвів до загибелі української Кубані. Нащадки запорозьких козаків, які вижили в атмосфері державного терору, зберегли козацькі традиції, але під пресом тоталітарної держави денаціоналізувалися.

Вчоргове тема об'єднання українських земель у складі однієї держави актуалізувалася напередодні Другої світової війни. Перетворення українського питання на важливий чинник міжнародної політики у 1930-ті роки пов'язане передусім з приходом до влади в Німеччині нацистів, головні ідеологи яких, включно з Адольфом Гітлером, намагаючись за будь-яку ціну ревізувати поверсальську систему, пропугували ідею німецького походу на схід з метою відриву України від СРСР і перетворення її на плацдарм боротьби з комунізмом. Німецьку позицію вітала й частина української політичної еміграції. Зрештою, популяризації орієнтації частини української громадськості на Берлін сприяла сама епоха. З цього приводу відомий історик Іван Лисяк-Рудницький зауважив, що «українці не могли бути прихильниками міжнародного „статус-кво” й вони симпатизували ревізійністським силам версальської Європи, насамперед Німеччині, спершу ще демократичній, а після 1933 р. гітлерівській. Хоч гаслом українського націоналізму була „орієнтація на власні сили”, однак у своїй зовнішньополітичній концепції він покладався на союз з Німеччиною»<sup>8</sup>.

Значимість українського питання в міжнародній політиці 1930-х років підтверджують й щоденникові записи Володимира Винниченка. Зокрема, 1 листопада 1938 року він писав: «Укр. питання почина виходити на поверхню політичного життя Європи. Але цей вихід, боюсь, не віщує нам нічого доброго. Виникають уже балачки і про нашу самостійність, але, боюсь, що ця самостійність буде зроблена Гітлером. А коли так, то вона буде гітлерівська, рабська. У нас уже є сталінська самостійність, розуміється, гітлерівська буде не краща, якщо не гірша»<sup>9</sup>. Його слова справдилися вже в березні 1939 року, коли Німеччина дозволила Угорщині окупувати Карпатську Україну.

<sup>8</sup> І. Лисяк-Рудницький, *Історичні есе*: в 2-х томах, Київ 1994, том 2, с. 252.

<sup>9</sup> В. Винниченко, *Щоденники*, «Київська старовина», 2001, № 1, с. 111.

Нового удару по західноукраїнських землях було завдано 23 серпня 1939 року, коли очільники зовнішньополітичних відомств СРСР і Німеччини В. Молотов і Й. фон Ріббентроп підписали радянсько-німецький пакт про ненапад. Таємним додатком до цієї угоди передбачалося розмежування сфер інтересів обох держав, а Західна Україна разом з іншими територіями мала увійти до складу СРСР. Лемківщина та Холмщина потрапляли до німецької зони. Отже, як і у випадку з проголошенням у жовтні 1938 року автономії Карпатської України у складі наміченої Гітлером до розчленування Чехо-Словаччини, Україна стала розмінною монетою у геополітичних та військових планах Сталіна і Гітлера.

У згаданому таємному протоколі йшла мова також про інтереси СРСР у Південно-Східній Європі, зокрема в Бессарабії. В кінці червня 1940 року СРСР, сколиставшись невтручанням Німеччини та її тиском на румунський уряд, зайняв Бессарабію, заселені українцями території Буковини та румунський округ Герца.

Відтоді майже всі українські землі, що раніше перебували у складі інших держав, були зібрані до купи в межах СРСР. З одного боку, цей факт мав безумовне позитивне значення: возз'єднання західноукраїнських земель об'єктивно відповідало одвічному прагненню українського народу до єдності, соборності. Але не можна не враховувати того, з якою метою та якими методами це здійснювалось. Сталін, ведучи політичний торг із Гітлером, насамперед дбав про подальше розширення своєї імперії, про створення «зони безпеки» на західних кордонах. До того ж Сталін прагнув якомога скоріше покласти край визвольному рухові населення Західної України.

Щодо окупованого 1939 року Угорщиною Закарпаття, керівництво СРСР ще в ході війни почало роботу задля його включення до складу УРСР. У листопаді 1944 року в Мукачеві відбувся I з'їзд Народних Комітетів Закарпаття, який одногослосно висловився за вихід Карпатської України зі складу Чехословаччини й возз'єднання з УРСР. 29 червня 1945 року в Москві було підписано радянсько-чехословацький договір про вихід Закарпаття із складу Чехословаччини і входження її до УРСР. Так завершився історичний процес збирання українських земель у межах однієї держави.

Відомо, що пакт Молотова-Ріббентропа 1939 року, що посприяв возз'єднанню Східної Галичини й Північної Буковини з УРСР, не передбачав приєднання до УРСР українських етнічних територій Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини (так званого «Закерзоння»), у 17 повітах якого проживало майже 800 тис. українців, що опинилися восени 1939 року в німецькій окупаційній зоні – Генеральній губернії. Користаючись переможним наступом Червоної армії на німецькі позиції, секретар ЦК КП(б)У і голова РНК УРСР Микита Хрущов влітку 1944 року зробив спробу приєднати до УРСР Надсяння, Підляшшя і Холмщину. Було складено навіть карту Холмської області. Однак Кремль відкинув ці пропозиції, оскільки було вже сформовано інше бачення повоєнного облаштування Європи. Як наслідок, 9 вересня 1944 року між урядом УРСР і польським прорадянським тимчасовим Комітетом Національного Визволення укладено угоду, згідно з якою

17 повітів Підляшшя, Холмщини, Надсяння і Лемківщини передавалися Польщі. Угодою передбачалась евакуація українського населення з території Польщі та польських громадян із території УРСР. У такий спосіб сталінське керівництво, нехтуючи правами людини, намагалося підтримати прокомуністичні режими в країнах Східної Європи.

16 серпня 1945 року між СРСР і Польською Республікою було укладено договір про державний кордон. Ця угода закріплювала рішення Кримської та Потсдамської конференцій, згідно з якими кордон мав проходити в основному по «лінії Керзона», з відхиленням на схід (тобто на користь Польщі) на 5-8 км. Остаточно процес польсько-українського розмежування завершився 1951 року, коли на прохання Польщі відбувся обмін прикордонними ділянками, майже однаковими за площею.

Щодо українсько-румунського кордону, то він був визначений радянсько-румунським договором від 10 лютого 1947 року, згідно з яким Румунія визнала право УРСР на Північну Буковину, Хотинщину й Ізмаїльщину, тобто юридично зафіксувала кордони, встановлені у червні 1940 року.

Й, нарешті, 26 квітня 1954 року Верховна Рада СРСР прийняла закон «Про передачу Кримської області РРФСР до складу Української РСР». Так завершилося формування сучасних територіальних меж України.

### 3. Висновки

Парадоксально, але те, чого не змогла закріпити самостійна УНР після Акту Злуки 1919 року, в нових умовах практично здійснив тоталітарний сталінський режим. Сформовані у такий спосіб кордони Української РСР стали важливою передумовою відродження суверенної України. З цим, однак, не змиралася влада Російської Федерації, перший президент якої Борис Єльцин поставив свій підпис під російсько-українським договором 1997 року, в якому, з-поміж іншого, йшлося й про визнання Росією територіальних меж України, сформованих в період перебування Української РСР у складі Радянського Союзу.

Наслідком невиконання РФ так званого «великого договору» 1997 року стала незаконна російська анексія українського Криму й збройна агресія РФ проти суверенної України, що триває з 2014 року. Війна, що її, всупереч міжнародним угодам, веде РФ проти України, є спробою перегляду кордонів у цілій Європі. Відтак, цивілізований світ має пам'ятати, що нехтування законними інтересами української нації й потурання російському імперському реваншу, може спричинити колапс міжнародного порядку. Виходом з цієї ситуації може стати створення антипутінської коаліції держав, на кшталт антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни, здатної у законний спосіб покарати РФ – державу-порушницю міжнародного права.



**Анотація:** У статті йдеться про основні етапи становлення території суверенної Української держави у XX столітті, відтак історію формування кордонів України з сусідніми державами. Попри укладення міждержавних угод, в яких визначено державні кордони України, влада путінської Росії в порушення норм міжнародного права у 2014 році здійснила незаконну анексію українського Криму і розпочала збройну агресію проти України, що триває й донині. Автор переконаний, що уникнути перегляду кордонів у Європі можна лише за умови створення антипутінської коаліції держав, на кшталт антигітлерівської коаліції часів Другої світової війни, здатної у законний спосіб покарати РФ – державу-порушницю міжнародного права.

**Ключові слова:** міждержавний кордон, етнографічна територія, Україна, Росія, міжнародне право, імперський реванш

### **The Border Problem in Ukrainian-Russian Relations: History and Present**

**Abstract:** The article deals with the main stages of the formation of the territory of the sovereign Ukrainian state in the 20th century, hence the history of the formation of Ukraine's borders with neighboring states. Despite the conclusion of interstate agreements, which define the state borders of Ukraine, the authorities of Putin's Russia, in violation of the norms of international law, in 2014 illegally annexed the Ukrainian Crimea and began armed aggression against Ukraine, which continues to this day. The author is convinced that it is possible to avoid the revision of borders in Europe only if an anti-Putin coalition of states is created, similar to the anti-Hitler coalition of the Second World War, capable of legally punishing the Russian Federation, a state that violates international law.

**Key words:** interstate border, ethnographic territory, Ukraine, Russia, international law, imperial revenge

### **Problem granicy w stosunkach ukraińsko-rosyjskich: historia i współczesność**

**Streszczenie:** Artykuł omawia główne etapy formowania się terytorium suwerennego państwa ukraińskiego w XX wieku, a tym samym historii kształtowania się granic Ukrainy z państwami sąsiednimi. Pomimo zawarcia umów międzypaństwowych określających granice państwowe Ukrainy, władze putinowskiej Rosji, z naruszeniem prawa międzynarodowego, nielegalnie zaanektowały ukraiński Krym w 2014 roku i rozpoczęły agresję zbrojną przeciwko Ukrainie, która trwa do dziś. Autor jest przekonany, że rewizji granic w Europie można uniknąć tylko wtedy, gdy powstanie antyputinowska koalicja państw, podobna do koalicji antyhitlerowskiej z czasów II wojny światowej, która będzie w stanie legalnie ukarać Federację Rosyjską, państwo łamiące prawo międzynarodowe.

**Słowa kluczowe:** granica międzypaństwowa, terytorium etnograficzne, Ukraina, Rosja, prawo międzynarodowe, zemsta imperialna

## Бібліографія

„Izvestiya”, 29 avgusta 1991.

„Robotnycha hazeta”, 20 kvitnia 1917.

*Heohrafiia ukrainskykh i sumezhnykh zemel*, Kyiv 2005, tom 1.

Hrushevskiy M., *Yakoi my khochemo avtonomii i federatsii*, Kyiv 1991.

Lysiak-Rudnytskyi I., *Istorychni ese: v 2-kh tomakh*, Kyiv 1994.

*Natsionalni vidnosyny v Ukraini v XX st.*, Zbirnyk dokumentiv i materialiv, Kyiv 1994.

*Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy u dvokh tomakh*, t.1, Kyiv 1996.

Vynnychenko V., *Shchodennyky*, «Kyivska starovyna», 2001, № 1.

Vynnychenko V., *Vidrodzhennia natsii*, Kyiv 1990.